

Zdenka Ribarova, Slavomira Ribarova, **Češka gramatika s vježbama**. – Zagreb: Porfirogenet, 2015. – 531 s.

W 2015 roku nakładem wydawnictwa *Porfirogenet* ukazała się najobszerniejsza dotychczas gramatyka języka czeskiego napisana w języku chorwackim, autorstwa Zdenki i Slavomiry Ribarowej. Jest ona znacząco rozbudowaną i poszerzoną wersją wcześniejszego opracowania Zdenki Ribarowej *Pregled češke gramatike s vježbama*, wydanej dwukrotnie: w 1977 i 1991 roku. Jak podkreślają same Autorki, konieczność powstania nowej, kompletnej gramatyki wynikała ze wzrostu zainteresowania studiami bohemistycznymi na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Zagrzebiu. Warto podkreślić, że ukazaniu się nowego opracowania towarzyszyła swoista kampania promocyjna w Internecie przy czynnym udziale studentów zagrzebskiej uczelni.

Autorki gramatyki stanęły w obliczu trudnego zadania, wynikającego szczególnie z potrzeby połączenia naukowego charakteru opracowania z jego dydaktyczną funkcją. Ten drugi, praktyczny, aspekt publikacji najlepiej ilustrują ćwiczenia podsumowujące poszczególne działy, poświęcone w szczególności zagadnieniom, które sprawiają największe problemy Chorwatom uczącym się języka czeskiego. O naukowej stronie publikacji świadczy obecność aktualnej czeskiej i chorwackiej terminologii lingwistycznej, zarówno w tekście głównym, jak i w postaci dwóch przydatnych indeksów umieszczonych na końcu książki. Chociaż gramatyka koncentruje się przede wszystkim na systemie współczesnej czeszczyzny, w założeniu Auterek stara się również dotykać trudności wynikających z interferencji z systemem chorwackim, ma więc także częściowo charakter konfrontatywny.

Pozycja składa się z piętnastu podstawowych rozdziałów (nie licząc indeksów, spisu wykorzystanej literatury, klucza odpowiedzi) obejmujących tradycyjne działy opisu systemu językowego: fonetykę i fonologię, ortografię, fleksję, słowotwórstwo, których uzupełnieniem jest rozdział ostatni, dotyczący fenomenu tzw.

obecnej češtiny. Autorki świadomie zrezygnowały z osobnego rozdziału poświęconego czeskiej składni, której elementy przybliżone zostały przede wszystkim przy okazji charakterystyki spójników. Taki zabieg może jednak budzić wątpliwości w kontekście dzieła mającego stanowić swoiste kompendium wiedzy na temat czeszczyzny.

Zdecydowanie najwięcej miejsca – bo prawie czterysta stron (s. 63–446) – poświęcono w gramatyce zagadnieniom z dziedziny morfologii. Po krótkim wstępie teoretycznym, zawierającym również zwięzły opis metod słowotwórczych, następuje szczegółowa charakterystyka poszczególnych części mowy, przede wszystkim przy wykorzystaniu tradycyjnych metod strukturalistycznych, znanych z większości dotychczasowych publikacji czeskich. Oryginalny jest za to sposób uporządkowania całego materiału: słowotwórstwo i fleksja (najczęściej w takiej właśnie kolejności) omawiane są łącznie w obrębie danej części mowy, co może budzić zastrzeżenia, a czasem wręcz utrudniać korzystanie z opracowania. Ponieważ słowotwórstwo prezentowane jest zwykle w pierwszej kolejności, nierzadko mamy do czynienia z sytuacją, gdy pojawia się odwołanie do konkretnej klasy odmiany, np. czasownika, choć wcześniej nie było o niej mowy. Sam opis poszczególnych części mowy jest jednak bardzo precyzyjny i właściwie dostarcza wyczerpujących informacji na temat tworzenia i odmiany poszczególnych form. Niewątpliwym wzbogaceniem suchej lingwistycznej narracji są liczne tabele i wykazy ułatwiające syntezę całego złożonego materiału; wśród najbardziej przydatnych można wymienić m.in.: alfabetyczny przegląd sufiksów rzeczownikowych (s. 116–120), wykaz rzeczowników o skomplikowanej odmianie (s. 201–206), przegląd sufiksów przymiotnikowych (s. 234–238) czy wykaz czasowników o skomplikowanej odmianie (s. 364–374). Tym co wyróżnia niniejszą gramatykę na tle podobnych opracowań, jest wyczerpujący opis czeskich przyimków z uwzględnieniem znaczenia i łączliwości, wzbogacony o alfabetyczny wykaz zawierający liczne przykłady ich użycia (s. 392–407). Z punktu widzenia dydaktyki nieocenioną pomocą jest również zamieszczony na s. 283–284 przegląd najważniejszych terminów matematycznych. Warto też podkreślić, iż wiele wykorzystanych w tekście przykładów (m.in. imiona, nazwy geograficzne) dotyczy chorwackich lub regionalnych realiów, co z pewnością czyni publikację bardziej przydatną dla potencjalnych odbiorców. Rozdziały gramatyki poświęcone morfologii stanowią więc na pewno najmocniejszą stronę całej publikacji, choć i tutaj można dostrzec drobne błędy i nieścisłości. Przykładem może być umieszczona na s. 125–126 tabela, w której pojawiają się, nie zawsze trafne, nieprecyzyjne określenia typu: *redovito*, *rijetko*, *najčešće* czy zamieszczone na s. 323 dwie niezbyt czytelne tabele tematów czasownika, w odmienny sposób interpretujące temat czasu przeszłego czasownika *třít* – *třel*. W przypadku opisu przyimków wątpliwości budzi skupienie się w pierwszej kolejności na odmianie, a dopiero potem na funkcji poszczególnych ich typów (s. 251–265). Z kolei w alfab-

tycznym wykazie spójników, zamieszczonym na s. 418–432, widnieje m.in. forma *kdy*, choć współczesne czeskie gramatyki traktują ją jako zaimek. Niezależnie od interpretacji tej formy, warto byłoby poświęcić osobne miejsce na objaśnienie opozycji *když* – *kdy* oraz *když* – *až*, ponieważ sprawiają one duże trudności adeptom języka czeskiego. W rozdziale traktującym o liczebnikach pojawia się natomiast pewien problem terminologiczny: Autorki gramatyki w – skądinąd wyczerpującym – opisie liczebników zbiorowych (s. 274–275, 279–280) operują chorwackim terminem *vršni brojevi*, choć nie ma on zakorzenienia w tradycji kroatystycznej, zaś w przypadku nazewnictwa czeskiego ograniczają się do określenia *druhové číslo-vky*, pomijając zupełnie pokrewne terminy *číslovky souborové* czy *číslovky úhrnné*. Największą jednak słabością niezwykle szczegółowego opisu poszczególnych kategorii słotwórczych i fleksyjnych jest jednak to, że – pomimo wcześniejszych deklaracji Auterek – czesko-chorwacki aspekt porównawczy publikacji zbyt często schodzi na dalszy plan, zwłaszcza w przypadku tak istotnych części mowy jak rzeczownik, przymiotnik czy czasownik.

Stało się już niejako tradycją, że w kompleksowych opracowaniach gramatycznych – zwłaszcza o charakterze dydaktycznym – niewiele miejsca zajmują zagadnienia dotyczące fonetyki i fonologii. Nie inaczej jest w przypadku omawianej publikacji, gdzie warstwie brzmieniowej języka czeskiego poświęcono niespełna dwadzieścia stron (rozdział I, s. 5–22), niemniej jednak znalazło się w niej miejsce dla pomijanych często zagadnień szczegółowych, takich jak ortoepia czy intonacja zdaniowa. Autorki zdecydowały się na tradycyjny, „sławiistyczny” zapis głosek wchodzących w skład czeskiego systemu fonetycznego, rezygnując z transkrypcji IPA, choć najnowsze opracowania czeskie już ją powoli wprowadzają (przynajmniej w odniesieniu do podsystemu samogłoskowego). Przyswajaniu materiału sprzyjają zamieszczone w rozdziale tabele zawierające inwentarz głosek, a także porównanie czeskiej i chorwackiej terminologii pod kątem charakterystyki miejsca i sposobu artykulacji spółgłosek. Niestety tabela przedstawiająca klasyfikację czeskich spółgłosek (s. 6) została przygotowana niestarannie, w związku z czym zawiera kilka dość istotnych błędów: głoski *c, ž, ě, ť* zostały bowiem sklasyfikowane jako *nazali*, z kolei *s, z, š, ž* jako *semiokluzivi*.

Kolejny rozdział, mimo iż niezbyt obszerny (s. 23–59), stanowi wyczerpujący opis podstawowych zagadnień dotyczących systemu graficznego czeszczyzny: oprócz zasad ortograficznych i interpunkcyjnych pojawia się tu nawet krótki przegląd znaków typograficznych (s. 59). W bardzo kompleksowy sposób, bo aż na kilkunastu stronach (s. 25–39), omówiona została – sprawiająca adeptom języka czeskiego wiele trudności – problematyka pisowni dubletów *y/ý* – *i/í*; szczególnie przydatna jest tabela przedstawiająca zasady takiej pisowni w predykatkach (s. 37–38).

W toku omawiania poszczególnych działów czeskiej gramatyki Autorki starają się respektować specyficzne zróżnicowanie języka czeskiego na *spisovnou*

i *obecną češtinę*, a także podział na odmianę pisaną i mówioną. Stratyfikacji języka czeskiego, a przede wszystkim charakterystyce *obecnej češtiny* na tle odmiany standardowej języka, poświęcony jest ponadto krótki rozdział zamykający całą publikację (s. 447–453). Niezbędny w kontekście współczesnej czeskiej sytuacji językowej rozdział, oprócz niezwykle przydatnych informacji dotyczących „gramatyki” *obecnej češtiny*, zawiera jednak w swej części teoretycznej sporo uproszczeń i nieścisłości. Wątpliwości może budzić jednoznaczna teza na temat środkowoczeskiej podstawy dzisiejszej *spisovnej češtiny*, a także, co za tym idzie, stwierdzenie, że opozycja pomiędzy czeskim językiem standardowym a formacjami „ponaddialektalnymi” (*naddijalektne formacije*) nie jest istotna (s. 447). W innym miejscu Autorki stosują dość przestarzałą terminologię, wyróżniając interdialekty: *hanácký*, *slovácký* i *lašský* (przy okazji pojawia się sugestia jakoby Śląsk był częścią Moraw, s. 448). Wydaje się, że opis tak istotnego dla współczesnej czeszczyzny zagadnienia powinien być bardziej precyzyjny i wyważony.

Reasumując, najnowsza gramatyka języka czeskiego powstała w języku chorwackim, autorstwa Zdenki Ribarowej i Slavomiry Ribarowej, jest śmiałą próbą połączenia naukowego opisu czeskiego systemu językowego z opracowaniem o funkcji dydaktycznej. Do jej najmocniejszych punktów należą rzetelna i precyzyjna charakterystyka czeskiej fleksji i słowotwórstwa, a także wyczerpujący opis relacji pomiędzy graficzną a brzmieniową warstwą języka. Gramatyka koncentruje się przede wszystkim na systemie języka czeskiego, a aspekt porównawczy – z wyjątkiem terminologii – zostaje zepchnięty na dalszy plan. Należy podkreślić, że Autorki posługują się nienacechowanym metajęzykiem, nie epatując czytelnika terminologicznymi neologizmami, często pojawiającymi się w przypadku podobnych opracowań w języku chorwackim. Momentami trudności sprawiać może szata graficzna podręcznika: dość jednostajna segmentacja tekstu czy brak odpowiedniego światła, przede wszystkim zaś brak wyróżnienia znaczeń czeskich wyrazów „łapkami”. Publikacja z pewnością okaże się niezbędną pomocą dla chorwackich bohemistów czy czechofilów. Dla polskiego czytelnika nie stanowi jednak pozycji obowiązkowej, chociażby ze względu na duży wybór podobnych opracowań w języku czeskim, a także niezwykle wygórowaną cenę, co staje się już powoli tradycją na chorwackim rynku wydawnictw dydaktyczno-naukowych. Z drugiej strony, z chwilą ukazania się niniejszej książki chorwaccy bohemiści dysponują aktualnym i niemal kompletnym opracowaniem gramatyki czeskiej w języku rodzimym, na które w Polsce przyjdzie nam pewnie jeszcze długo poczekać.

Przemysław Fałowski
Uniwersytet Jagielloński
Kraków